

On helppo vetää vessa, ostaa banaani, nukkua tai herätä. Silloin ei ahdistaa. Ongelmat alkavat, kun ymmärtää keskittyä liikaa. Silloin maailma ympärillä saattaa vahingossa näyttää niin kauniilta ja lohduttomalta yhtä aikaa, että loputon tyhjiys ui sisään. Pian tajuaa oman mielettömyytensä, sen että mikään ei ole pysyvää, eikä mistään saa kiinni. Pystyn olemaan kunnioittavasti osa tätä kaikkea vain muuttamalla mullaksi. Silloin ahdistaa.

Niin - meillä on varmasti monia syitä tarttua Albert Camus'n *Sivulliseen*. Eksistentialismin merkkiteoksena tunnettu, vuonna 1942 kirjoitettu romaani viiltää ihmisen kokonaan auki. Sisältä paljastuu häiriintynyt ja absurdi luonnonoikku, joka on tuomittu dallaillemaan ympärinsä oman tietoisuutensa vankina.

Päähenkilö ja kertoja on Mersault, irrallinen ajalehti, jolle kaikki on samantekevää ja joka erinäisten sattumien seurauksena päätyy tappamaan miehen. Lyhytsanainen kumpuaa päähenkilön omasta tajunnasta. Muuta tajuntaa hänellä ei ole. Mersault toteaa näkemäänsä ja tunteensa suoraviivaisesti, muu tuntuu olevan ulottumattomissa ja sikäli yhtä tyhjän kanssa.

“Polttelin sitten savukkeita, yhä makuulla, puolelle päivin. En tahtonut mennä aamiaiselle Célesten ravintolaan, niin kuin tapanani on, koska hän olisi varmaan kysellyt enkä pidä siitä. Paistoin itselleni munia ja söin ne siltään, leivättä, koska sitä ei enää ollut enkä viitsinyt mennä ostamaan.”

Mersault ei ole riippuvainen kenestäkään. Hän määrittää itse itsensä. Hän on itsensä herra, mutta samalla vanki - omien valintojensa käsittämättömään vapauteen tuomittu yksilö. Kun tiedostaa itsensä ja tekemisensä, joutuu myös vastaamaan niistä. Jokainen liike johtaa väistämättä seuraavaan, mutta niistä jokaista edeltää valinta. Siinä vastuu on yksin itsellä. Kukaan ei riennä hätiin ja näytä suuntaa. Maailma ei ohjaa oikeaan, vaan heittää ihmisen yksinäiseen vapaapudotukseen. Sartre kutsui tätä eksistentialismiksi, Camus pärjäsi ilman ismejäkin.

Sivullisessa loputtoman yksilöllisen vapauden ymmärtäminen on turruttanut Mersault'sta välinpitämättömästi maailmaa tarkastelevan, lakonisen läpikulkijan.

“Illalla tuli Marie minua hakemaan ja kysyi, haluaisinko mennä hänen kanssaan naimisiin. Sanoin, että se oli minusta yhdentekevää ja että voisimme mennäkin, jos hän sitä tahtoi.

Sitten hän tahtoi tietää, rakastinko häntä. Vastasin kuten jo kerran ennen, ettei se mitään merkinnyt, mutta etten häntä luultavastikaan rakastanut.”

Ihmiselon mielettömyys, syiden ja seurausten tulva ylikuormittaa aivot. Jäljelle jää vain fysiikka, ainoa konkreettinen merkki olemassaolosta. Siksi selkeät ja säännölliset ruumiintoiminnot sekä aistinautinnot näyttelevät päähenkilön elämässä tärkeämpää osaa kuin moraaliset valinnat.

Mitenkään onnetonta tai lamaantunutta tämä ei kuitenkaan Mersault’sta tee. Hän on liikkeessä, toimii, tuntee kipua ja huvitusta. Rannalla maatessaan hän toteaa:

“Ajatukseni askartelivat havainnossa, että aurinko teki minulle hyvää.” Miten olennainen kiteytys!

Tartuin itse *Sivulliseen* ensi kertaa pari vuotta sitten. Kirja alkoi kevyesti, suorastaan riemukkaasti. Camus’n lakoniset huomiot naurattivat ääneen. Ihailin Mersault’a. Hänen kokonaisuutensa puhutteli. Kokonaisuudella tarkoitan luullakseni läsnäoloa. Mersault ei mieti tekemisiään, vaan on - tekee mitä tekee. Hän keskittyy olennaiseen: syömiseen, nukkumiseen, tupakointiin ja välttää eksymästä syviin aivokerroksiin, pohtimaan omaa itsetietoisuuttaan. Jopa tappaessaan miehen, Mersault ei jää puntaroimaan moraaliaan, vaan ampuu. Mahdollista olisi ollut jättää ampumattakin. Kyseessä on valintatilanne, jonka edessä hän ei viitsi heittäytyä analyttiseksi, sillä mitäpä se oikeastaan hyödyttäisi.

Olisin halunnut olla yhtä läsnä ja välitön kuin Mersault. Se onnistuisi, jos pääsisi eroon typerästä skismasta aivojen ja muun kehon välillä. Ristiriita ilmenee ihmisen niskassa. Siellä vallitsee jatkuva tietoisuuden ja fysiikan välinen jännite. Omat aivoni tiedustelevat keholta jatkuvasti, mitä kummaa oikein tapahtuu, ja jalat eivät tiedä, olisivatko tukevasti kiinni maassa vai rientäisivätkö karkuun. Ratkaisemattomat ristiriidat synnyttävät lukkoja, jotka jäävät niskaan, parhaimmillaan koko iäksi. Mersault’lla tätä ongelmaa ei ole. Hänen aivonsa ovat kehon kanssa yhtä. Hän on ymmärtänyt, että jos maailma kerran suhtautuu ihmiseen välinpitämättömästi, miksi ihmisenkään pitäisi tehdä olemisestaan numero. Parempi vain olla. Se on suurta rehellisyyttä. Se, että osaa tuntea mitä tuntee, eikä pyristele vastaan.

Mersault’n ohella tällä tavalla rehellisiä ovat useimmat lapset. Vanhoja lapsuudenkuvia katsellessani huomaan, kuinka kokonainen joskus olin. Lapset kysyvät, jos on kysyttävää ja nauravat, jos on naurettavaa. Silloin kykeni olemaan juuri se mikä oli. Useimmilla tämä kyky kuitenkin katoaa, todennäköisesti siinä vaiheessa peruskoulua, kun tajuaa, että olemalla oma itsensä voi hyvinkin saada turpaan. Silloin alkaa miettiä itseään, eikä yhtäkkiä olekaan enää kokonainen ja välitön, vaan vähän jotain tai sinne päin, mikäli tilanne niin vaatii. Pahimmillaan tämä johtaa siihen, että pikkumarpaan liikauttaminenkin alkaa tuntua ratkaisevalta, ja joltain, minkä perusteella muut

voivat tuomita. Pian ei uskalla liikkua enää ollenkaan ja ihminen näivettyy. Itse voi valita näivettykö vai ei.

Kirja siis alkaa kevyesti - huumori puree ja Mersault'n hahmo tuntuu vapauttavalta. Camus kuitenkin johdattaa pahaa aavistamattoman lukijan suoraan juoksuhiikkaan. Miehen ampumisen seuraukset näyttävät karulla tavalla ympäröivän maailman kylmäkiskoisuuden, sekä kaiken seassa palloilevan pienen yksinäisen ihmisen, sivullisen. Mersault'n aika vankityrmässä pakottaa hänet väistämättä katsomaan elämän mielettömyyttä silmiin. Kaiken ahdistuksensa hän purkaa kiihkoissaan papille, jota hän kieltää rukoilemasta puolestaan, monologissa, jota joku voisi pitää jopa jonkinlaisena eksistentiaalisena manifestina:

”Olin elänyt niin ja niin ja olisin voinut elää niin ja niin. Olin tehnyt sitä enkä ollut tehnyt tätä. En ollut tehnyt sitä ja sitä kun olin tehnyt jotain muuta. Entä sitten? - - Tulevaisuuteni syvyyksistä, koko tämän viettämäni järjettömän elämän ajan, minua kohden kohosi hämärä henkäys niiden vuosien halki, jotka eivät olleet vielä tulleet, ja tuo henkäys tasoitti kulkiessaan kaiken, mitä minulle sitten esitettiin vuosien päästä, jotka eivät olleet sen todellisempia kuin eläessäni.”

Melkoista settiä.

“Jumala on kuollut.” Näin julisti 1800-luvun lopulla Friedrich Nietzsche, joka oli myös yksi myöhemmän eksistentiaalismin keskeisimmistä taustavaikuttajista. Uhoileva ja provakatiivinen lausahdus luonnollisesti kenkutti aikanaan monia, mutta se oli vähintäänkin vahva profetia 1900-luvun eurooppalaisuudesta. Viimeistään maailmansotien raunioilla Eurooppa oli todella kadottanut jumalansa. Turvaverkko oli kiskottu alas. Yksilö syrjäytti yhteisön.

Tästä myllerryksestä ponnistaa myös Camus'n kirjoitukset sekä koko ranskalainen eksistentiaalisuus. Jumalan kuolemaan tiivistyy kaikki: yksilön vapaus, vastuu, maailmankaikkeuden lohduttomuus. Samalla se kuitenkin julistaa suurta ihmisyyttä, maailmaa, jossa inhimillinen kanssakäyminen ja vastuu toisistamme todella punnitaan.

1900-luvun Eurooppa eittämättä kasvatti monia sivullisia. Se ei toki kuitenkaan ole Mersault'n kaltaisten irrallisten kulkijoiden ainoa kasvuympäristö. Sivullisia on ollut keskelläme aina ja on kaiken aikaa. Tietenkään kaikki eivät ole. Monet kykenevät selviämään elämästä ilman rajattoman vapauden synnyttämää ahdistusta. Huomaamatta näkösilmiä kuitenkin kulkee aina muutama riippumaton, kotinsa kadottanut individualisti. Niitä näkee kävelykadun väkijoukossa, lukion

luokkakuvassa ja vanhainkodissa. Kuningatar Kristiina oli sivullinen, samoin Kalevalan Kullervo ja Raamatun Juudas.

Ehkä paras tapa löytää sivullisia on katsoa Ranskan uuden aallon elokuvia. Godardin, Truffaut'n ja Rohmerin elokuvien päähenkilöt ovat toistuvasti yhteiskunnasta irrallaan eläviä oman tien kulkijoita. He ovat itselleen rehellisiä, mutta levottomia yksilöitä, jotka ylittävät tien viistosti ja kaulukset ylhäällä. Taustalla soi svengaava pianomusiikki, jonka jokainen isku on erilainen, ikään kuin se toteuttaisi valintojen vapauden filosofiaa pianojakkaralta käsin. Godardin *Laittomien* tanssikohtauksessa Sami Freyn hahmo asettaa hattunsa Anna Karinan päähän - ei ole syytä olla tekemättäkään niin. Sitten alkaa tanssi. Hahmot ovat läsnä. He ottavat ristiaskelia ja napsuttavat sormiaan. Maailma saattaa estää heitä ymmärtämästä, mutta ei nyt sentään tanssimasta.

Ranskan uuden aallon elokuvat ja Camus'n *Sivullinen*, samoin kuin koko moderni eurooppalainen kirjallisuus, Kafkan, Woolfin, Beckettin, Joycen ja kumppanien johdolla, toteaa meille, että maailma on omituinen paikka ja ihminen yksin. Selfcare-oppaista ei ole kyse. *Sivullisen* jälkeen ei heti tunne olevansa valmis uusiin haasteisiin, eikä mieli ole kevyt. Olo on omituinen, samaan aikaan armollinen ja rikottu. Camus jättää jälkensä. Se on tyhjyyttä ammottava railo. Sen jäljiltä ei tiedä miten olisi, onnellinen vai onneton. Maailma näyttää yhtäkkiä jotenkin saavuttamattomalta ja tuntuu järkevältä vain olla ja hengittää. Sanat jäävät kaikumaan pään onteloissa:

“Aivan kuin tuo raivonpurkaus olisi puhdistanut minut pahasta, tyhjentänyt kaikesta toivosta, minä avauduin tuon merkkien ja tähtien täyttämän yön edessä ensi kerran maailman lempeälle välinpitämättömyydelle.”

Niin - hengittäminen, se ei saa siltikään loppua. *Sivullinen* opetti minut olemaan rehellinen itselleni. Ei pidä pyristellä vastaan, vääntää itseään asentoihin, joissa vain muut näyttävät hyvältä. Liikkeessä täytyy pysyä. Täytyy olla aineenvaihduntaa. Täytyy edetä ripein askelin, tietäen, että jokainen niistä voi olla ratkaiseva pudotus pohjattomaan onkaloon. Kuljen kadulla viistosti ja kaulukset ylhäällä. Taustalla kuulen vain liikenteen melun sekä äänen, joka syntyy, kun pikkukivi rapisee kengänpohjassa pölyistä asfalttia vasten.